

INTEREŠU LĪDZVARA APSVĒRUMI KOMERCLIKUMA 172. PANTA SESTAJĀ DAĻĀ NOTEIKTĀ PRASĪBAS CELŠANAS TERMIŅA VĒRTĒJUMĀ

CONSIDERATIONS REGARDING THE BALANCE OF INTERESTS IN ANALYSIS OF TIME BAR FOR FILING A CLAIM, PROVIDED IN THE SIXTH PARAGRAPH, ARTICLE 172 OF COMMERCIAL LAW

Lauris Rasnačs, Dr. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras lektors

Summary

Various Latvian legal scholars have provided different opinions as to the legal substance of 3 month period time limit, provided in the paragraph 6, article 172 of Latvian Commercial Law. The present article is intended as a discussion with authors – Professor Jānis Kārklīņš, *Mg. iur., Dr. iur. cand.* Edijs Brants and *Mg. iur., Dr. iur. cand.* Evija Novicāne, who have provided the opinion that the said time limit is set only in order to discipline representatives of a company to file a claim against members of management or supervisory board, shareholders or auditor in due time. In author's opinion, the failure to file the said claim within specified time limit precludes a company from further legal proceedings against the said defendants.

Atslēgvārdi: komerc tiesības, valdes un padomes locekļu atbildība, prasības celšana, tiesību izbeigšanās, sabiedrības dalībnieku sapulce, sabiedrības dalībnieku mazākums.

Keywords: Commercial Law, liability of members of management board and supervisory council, filing claim, termination of rights, general meeting of shareholders of company, minority shareholders of company.

Ievads

Šis referāts ir polemika ar Latvijas Universitātes profesora Dr. Jāņa Kārklīņa un tiesību maģistra, doktoranta Edija Branta, kā arī tiesību maģistres, tiesību zinātņu doktora grāda kandidātes Evijas Novicānes pausto viedokli, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktais trīs mēnešu termiņš prasības celšanai pret kapitālsabiedrības (turpmāk – sabiedrība) dibinātājiem, valdes un padomes locekļiem, kā arī revidentu ir vienīgi sabiedrības padomes (domājams, arī cita pārstāvja) disciplinēšanai un ka šī termiņa nokavējums neskar sabiedrības tiesības celt prasību

pret minētajām personām.¹ Tādā veidā norādītie autori pievienojas tiesību maģistra Sergeja Rudāna agrāk paustai līdzīga satura tēzei,² kā arī oponent šo rindu autora izvirzītajai tēzei, ka minētais termiņš ir uzskatāms par prekluzīvu termiņu,³ kas ir atzīts par pamatotu arī Latvijas Republikas Senāta praksē,⁴ kā arī citu autoru darbos.⁵

Autora ieskatā, ir augstākā mērā pozitīvi, ka ir radusies šāda diskusija, kas noteikti sniegs papildinājumu tiesību zinātnei un praksei. Tomēr, augsti vērtējot gan šo diskusiju, gan arī godājamo kolēģu Jāņa Kārkliņa, Edija Branta, Evijas Novicānes un Sergeja Rudāna viedokļus un sniegtos argumentus, autors uzskata, ka nav pamata atkāpties no secinājuma, ka minētais termiņš ir uzskatāms par prekluzīvu termiņu. Visupirms jāuzsver, ka šis termiņš pēc būtības precīzi atbilst vienam no tiesību zinātnē definētiem prekluzīvā termiņa veidiem – termiņam, kuru likums noteic tieši zināmas prasības celšanai tiesvedības kārtībā. Arī citādi nebūtu atbalstāma pieeja, ka papildus noilguma termiņiem, prekluzīviem termiņiem un procesuāliem termiņiem likums varētu paredzēt vēl kādus termiņus, kas nepieder ne pie vienas no šīm kategorijām. Papildus tam prekluzīvā termiņa teorijas oponentu viedoklis balstās uz argumentu, ka saistībā ar Vācijas Akciju likuma (*Aktiengesetz* – vācu val.; turpmāk – AktG) 147. paragrāfa pirmajā daļā noteikto 6 mēnešu termiņu prasības celšanai Vācijas tiesību doktrīnā ir pausta atziņa, ka šis termiņš esot noteikts sabiedrības pārstāvju disciplinēšanai un tā nokavējums neietekmē sabiedrības iespējas celt prasību. Tomēr šī secinājuma izcelsme un pamats Vācijas tiesībās ir neskaidri, turklāt arī nav argumentu, kādēļ šāds tulkojums būtu automātiski jāpārņem arī Latvijas tiesībās. Visbeidzot, Jānis Kārkliņš, Edijs Brants un Evija Novicāne norāda uz vairākiem aspektiem, kas, viņuprāt, liek domāt par noteiktu sarežģījumu, pretrunu vai problēmu esamību, ja minētais termiņš tiek uzskatīts par prekluzīvu termiņu. Autora ieskatā, šie jautājumi var tikt atrisināti, neatkāpjoties no atziņas par minēto termiņu kā prekluzīvu termiņu. Turklāt tas, vai minētais termiņš ir uzskatāms par prekluzīvu, lielā mērā skar jautājumu par saprātīgu interešu līdzsvaru. Proti, vai sabiedrības intereses plašākā iespējā prasības celšanai pret tās dibinātājiem, valdes un padomes locekļiem, kā arī revidentu (kas tiek nodrošinātas, ja minētais termiņš nav prekluzīvs) būtu vērtējamas augstāk par šīs pašas sabiedrības interesēm ātrāk saņemt tai nodarīto zaudējumu atlīdzību, kā arī sabiedrības un iespējamo atbildētāju interesēm ātrāk nodrošināt tiesisko stabilitāti, ko sniedz prasības celšana saprātīgi ātrā termiņā pēc atbilstoša sabiedrības dalībnieku sapulces lēmuma pieņemšanas vai sabiedrības mazākuma dalībnieku pieprasījuma saņemšanas un ko nodrošina minētā termiņa atzīšana par prekluzīvu.

¹ Kārkliņš J., Brants E. Par Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktā trīs mēnešu termiņa juridisko dabu. *Jurista Vārds*, 27.10.2020., Nr. 43 (1153), 17. lpp.; Novicāne E. Turpinot diskusiju par Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktā termiņa juridisko dabu. *Jurista Vārds*, 10.11.2020., Nr. 45 (1155), 31. lpp.

² Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. *Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerccarijumi. Atbildība. Komerctrīdi*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2013, 227. lpp.

³ Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. *Jurista Vārds*, 18.09.2012., Nr. 38 (737).

⁴ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-190/2016.

⁵ Strupiņš A. Komentārs pie Komerclikuma 172. panta sestās daļas. 2019. Pieejams: https://komentari.info/index.php?lv=1&liku_ms=4&komentars=173 [aplūkots 29.12.2020.].

1. Prekluzīvā termiņa jēdziens

Lai izvērtētu, vai Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētais trīs mēnešu termiņš prasības celšanai ir uzskatāms par prekluzīvu termiņu, iesākumā nepieciešams aplūkot prekluzīvā termiņa jēdzienu.

Pēc gandrīz 100 gadiem apjomīgākais un izsmeļošākais pētījums latviešu valodā par prekluzīvo termiņu tēmu vēl joprojām ir ievērojamā vācbaltiešu tiesībzinātnieka, senatora un Latvijas Universitātes profesora Dr. Augusta Lēbera (*Dr. John August Loeber*)⁶ darbs “Par prekluzīviem termiņiem”, kas vairākos turpinājumos ir publicēts izdevuma “Tieslietu Ministrijas Vēstnesis” 1924. gada numuros. Profesora Dr. Lēbera atziņas ir nozīmīgas arī šajā referātā aplūkotās problemātikas analizē. Profesors Dr. Lēbers prekluzīvos termiņus pretnostata noilgumam, vienlaikus norādot, ka, lai arī vienas puses daudzi tiesībzinātnieki konsekventi nošķir prekluzīvā termiņa jēdzienu no noilguma jēdziena (tādējādi šo divu kategoriju nošķiršana uzskatāma par valdošo mācību), nepastāv vienprātība par to, vai konkrēti tiesību normās noteiktie termiņi ir uzskatāmi par prekluzīviem termiņiem. Piemērs tam ir profesora Dr. Lēbera diskusija ar citu vācbaltiešu tiesībzinātnieku Hermani fon Lucau (*Hermann Friedrich Adolph von Lutzu*).⁷ Dr. Lēbers kritizēja Hermaņa fon Lucau atziņu, ka procesuālajos likumos paredzētais 1 gada termiņš prasības celšanai kreditoru aizsardzībai (*Actio Pauliana* – lat. val.) esot noilgums.⁸ Arī pašu prekluzīvā termiņa jēdzienu profesors Dr. Lēbers skaidro caur pretstatu noilgumam. Nedaudz ironiskā kārtā jāsecina, ka šis profesora Dr. Lēbera sniegtais skaidrojums uzskatāmi paskaidro, ar ko prekluzīvie termiņi atšķiras no noilguma, tomēr mazākā mērā paskaidro pašu prekluzīvo termiņu būtību. Profesors Dr. Vladimirs Bukovskis par prekluzīviem termiņiem ir norādījis, ka tie ir likumā noteikti termiņi (likumiski termiņi), kuriem ir “izšķirošs, absolūts un liktenīgs raksturs” tajā nozīmē, ka šos termiņus nevar grozīt pat ar pušu vienošanos, savukārt to nokavējums rada tiesības zaudēšanu, kas tiesai ir jāņem vērā pēc savas iniciatīvas (*ex officio*), pat ja neviena no pusēm nenorāda uz prekluzīva termiņa iestāšanos.⁹ Profesoram Dr. Bukovskim arī ir izdevies veiksmīgi apkopot profesora Dr. Lēbera rakstā plaši izklāstīto par prekluzīvo termiņu un noilguma atšķirībām, norādot, ka starpība starp prekluzīviem termiņiem un noilgumu pastāv tajā, ka 1) prekluzīvam termiņam pakļautās tiesības radītas un viņas pašas par sevi izbeidzas galīgi un pēc būtības ar šī laika notecējumu (tātad prekluzīva termiņa iestāšanās izbeidz pašu tiesību, ne tikai ar to saistītu prasījumu), savukārt noilgums izbeidz tiesību kā prasījumu tādēļ, ka šīs tiesības netiek izlietotas noteiktajā laikā (t. i., izbeidz iespēju pamatot attiecīgu prasījumu ar atbilstošu tiesību); 2) prekluzīvs termiņš tiesai jāievēro pašai pēc savas iniciatīvas – *ex officio*, kamēr jautājumu par noilguma iestāšanos tiesa nevar vērtēt, ja prāvnieki nav to norādījuši; 3) prekluzīvie termiņi nevar tikt nedz atjaunoti, nedz pagarināti.¹⁰ Arī pats Dr. Bukovskis prekluzīvo termiņu jēdzienu skaidro līdzīgi, norādot, ka prekluzīvie termiņi ir likumiski (t. i., noteikti likumā vai uz likuma pamata) un viņu

⁶ Sk. <https://bbld.de/000000012138403X> [aplūkots 29.12.2020.].

⁷ Sk. <https://bbld.de/000000004471409X> [aplūkots 29.12.2020.].

⁸ Lēbers A. Par prekluzīviem termiņiem. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.01.1924., Nr. 1.

⁹ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 278. lpp.

¹⁰ Bukovskis V. Mantojuma prasību vai testamentu apstrīdošu prasību iesniegšanas termiņi. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.11.1932., Nr. 11–12.

nokavēšana rada pašas tiesības zaudēšanu, pie kam šo termiņu ievērošanai seko pati tiesa.¹¹ Vienlaikus Dr. Bukovskis, atšķirībā no Dr. Lēbera, norāda, ka izņēmuma gadījumā, ja prekluzīvais termiņš nokavēts nevis prāvnieka vainas dēļ, bet gan nepārvaramas varas (*vis major*) apstākļu dēļ vai amatpersonas (ar to domājot tiesu darbiniekus vai valsts amatpersonas) vainas dēļ, šo prekluzīvo termiņu var atjaunot.¹² Līdzīgu viedokli mūsdienās ir paudis arī tiesību maģistrs Toms Bordāns, norādot uz prasības celšanai paredzētu materiāli prekluzīvo termiņu atjaunošanas iespēju, ja termiņš ir nokavēts nepārvaramas varas apstākļu dēļ, ja tas noteikts likumā (Darba likuma 123. pants).¹³

Atgriežoties pie profesora Dr. Lēbera atziņu apskata, atkārtoti jānorāda jau minētais, ka zinātne un tiesu prakse noteikti nošķir noilgumu no prekluzīva termiņa, tomēr pozitīvo tiesību normas pēc sistēmas un terminoloģijas neizceļ šo starpību un, runājot sīkāk par noilgumu, neparedz sevišķus noteikumus par prekluzīviem termiņiem, kaut gan pēc būtības arī pozitīvo tiesību normām prekluzīvo termiņu jēdziens un nozīme nav sveši. Vienlaikus arī Dr. Lēbers norāda, ka *ne vienmēr un ne visur ir iespējams droši pazīt vai likumdevējs ir nācis skaidrībā par noilguma un preklusīvā termiņa jēdzienu loģisko un juridisko pretstatu*, piebilstot, ka sistēmas un terminoloģijas ziņā privātlīkums (ar to domājot Civillikuma priekštecī – Baltijas civillikumu) neatšķir noilgumu no prekluzīviem termiņiem, tomēr tajā pašā laikā atzīmējot, ka *tur, kur privātlīkums noteic īsākus termiņus, lieta pa lielākai daļai groz[ā]s ap preklusīviem termiņiem*¹⁴. Ņemot vērā šo prekluzīvo termiņu un noilguma pretstatu, nebūtu atbalstāms profesora Dr. Jāņa Kārklīņa, tiesību maģistra un doktoranta Edija Branta, tiesību maģistres, tiesību zinātņu doktora grāda kandidatē Evijas Novicānes, kā arī tiesību maģistra Sergeja Rudāna paustais viedoklis, ka minētais termiņš ir paredzēts *vienīgi sabiedrības padomes disciplinēšanai*,¹⁵ kā arī uztverams *kā mudinājums attiecīgajai sabiedrības institūcijai iekļauties minētajā termiņā un veikt visas nepieciešamās darbības sabiedrības prasības celšanai*¹⁶, pie kura nokavējuma neskartas paliek sabiedrības tiesības celt prasību pret Komerclikuma 172. panta pirmajā daļā paredzētajām personām.¹⁷ Ņemot vērā, ka prekluzīvo termiņu un noilguma nošķirums nav viennozīmīgs, iespējams, varētu tikt turpināta diskusija, vai Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētais termiņš uzskatāms par prekluzīvo termiņu vai noilgumu, tomēr nekādā ziņā nebūtu atzīstams, ka šis termiņš ir īpašs termiņš jeb “pamudinājums”, kas pats par sevi veidotu atsevišķu, tiesību zinātnē līdz šim nedefinētu kategoriju, kas nerada tiesiskas sekas.

Profesors Dr. Lēbers arī norāda, ka prekluzīvie termiņi ir iedalāmi trīs kategorijās: 1) prekluzīvie termiņi, kurus likums noteic zināmu prasījumu, tiesību vai rīcības izvešanai vai pieteikšanai, lai uz tā pamata celtu prasību tiesā noilguma laikā (kā viens no piemēriem šādam termiņam ir termiņš atbildes nosūtīšanai uz oferti, ja šāds termiņš noteikts uz likuma pamata); 2) prekluzīvie termiņi, kurus likums noteic zināmu prasījumu, tiesību vai rīcības izvešanai vai

¹¹ Bukovskis V. 1933, 278., 279. lpp.

¹² Turpat, 279. lpp.

¹³ Bordāns T. Prekluzīvi termiņi, to izpratne un lietojums tiesu praksē. Jurista Vārds, 12.05.2015., Nr. 19 (871), 32. lpp.

¹⁴ Lēbers A. 1924.

¹⁵ Rudāns S. 2013, 227. lpp.

¹⁶ Kārklīšs J., Brants E. 2020, 17. lpp.

¹⁷ Novicāne E. 2020., 31. lpp.

pieteikšanai neatkarīgi no vēlāku prasību celšanas (kā piemēru minot, šķiet, mūsdienās reti sastopamu situāciju, kad personai noteikta termiņa garumā jāspēj pierādīt lietas tiesīga iegūšana, piemēram, ka persona ir iegādājusī tirdzniecības vietā grāmatu, kas šai tirdzniecības vietai bija nodota pārdošanai); 3) prekluzīvie termiņi, kurus likums noteic tieši zināmu prasību celšanai tiesvedības kārtībā.¹⁸ Profesors Dr. Bukovskis gan kritizē šo profesora Dr. Lēbera piedāvāto prekluzīvo termiņu iedalījumu, nodēvējot to par “patvarīgu”.¹⁹ Iespējams, ka var piekrist, ka šis iedalījums ir profesora Dr. Lēbera paša domu un ideju rezultāts, tomēr nevar piekrist, ka šim iedalījumam nebūtu nozīmes. Tieši otrādi, šis iedalījums palīdz labāk izprast prekluzīvo termiņu nozīmi un būtību, un līdz ar to tas tiks izmantots arī šajā referātā. Precīzāk sakot, nevar nepamanīt, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētais termiņš vismaz pirmšķietami atbilst trešajai no profesora Dr. Lēbera definētajām prekluzīvo termiņu kategorijām – prasības celšanai tiesvedības kārtībā paredzētajiem prekluzīvajiem termiņiem.

Profesors Dr. Kārklīšs, kā arī Edijs Brants un Evija Novicāne sava viedokļa pamatošanai atsaucas uz Vācijas tiesību doktrīnā sastopamo tulkojumu Vācijas AktG 147. paragrāfa pirmajā daļā norādītajam 6 mēnešu termiņam, kas sāk tecēt no akcionāru sapulces lēmuma pieņemšanas un ir paredzēts prasības celšanai pret akciju sabiedrības valdes un padomes locekļiem.²⁰ Lai arī pašā tiesību normā šī 6 mēnešu termiņa juridiskā daba nav sīkāk paskaidrota, tiesību doktrīnā tiek norādīts, ka šī termiņa kavējums varot kalpot par pamatu atbildības piemērošanai attiecīgajiem sabiedrības pārstāvjiem (pamatā padomes locekļiem), kam bija pienākums, bet kas laicīgi netika cēlušī prasību, tomēr pašu prasību pret atbildētājiem šis termiņa kavējums neietekmē. Lai arī šo rindu autors Vācijas tiesību doktrīnā ir sastapies ar šādu skaidrojumu,²¹ tomēr diezin vai tas var tikt nekritiski pieņemts par pamatu šādam pašam iztulkojumam saistībā ar Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzēto termiņu, jo šim Vācijas tiesību doktrīnā sastopamajam skaidrojumam ir novērojami vismaz divi būtiski trūkumi. Pirmkārt, tas nesatur sīkāku pamatojumu, kādēļ AktG 147. paragrāfa pirmajā daļā minētais termiņš ir tulkojams tieši šādi. Līdz ar to nav iespējams secināt, ka šī tulkojuma pamatā esošie apsvērumi būtu vienlīdz attiecināmi arī uz Latvijas tiesībām. Tas ir vēl vairāk ņemams vērā tāpēc, ka agrākā AktG 147. paragrāfa komentārā ir atrodama tikai norāde par attiecīgo pārstāvju atbildību, bet ne par to, ka tas neietekmētu pašas prasības celšanas iespējas.²² Otrkārt, šajā izskaidrojumā konstatējama iekšēja pretruna. Ja reiz termiņa nokavējums neietekmē iespējas celt prasību pret attiecīgajiem valdes vai padomes locekļiem, šis nokavējums arī nevar radīt sabiedrībai kaitējumu. Taču par kādu kaitējumu varētu būt atbildīgi tie sabiedrības pārstāvji, kas ir cēlušī novēlotu prasību? Šādas atbildības pieminēšana tomēr liek domāt, ka termiņa nokavējums var negatīvi ietekmēt prasības celšanas iespējas, kas arī loģiskāk atbilst AktG 147. paragrāfa agrākajā komentārā sniegtajam skaidrojumam.

¹⁸ Lēbers A. 1924.

¹⁹ Bukovskis V. 1932.

²⁰ Kārklīšs J., Brants E. 2020, 30. lpp.

²¹ Hüffer U., Koch J. Aktiengesetz. 14. Auflage 2020. Band 53. Beck'sche Kurz-Kommentare. München: Verlag C. H. Beck, 2020, § 147, Rn. 9

²² Hüffer U. Aktiengesetz. 3., neubearbeitete Auflage. Band 53. Beck'sche München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997, § 147, Rn. 5, S. 655.

2. Dalībnieku sapulces lēmuma *ratio legis* un prasības celšana kā dispozivitātes izpausme

Tiesību maģistre, tiesību zinātņu doktora grāda kandidatē Evija Novicāne, skatot jautājumu par Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētā trīs mēnešu termiņa juridisko dabu, aplūko jautājumu arī par dalībnieku sapulces lēmuma (celt prasību) *ratio legis* (mērķi un jēgu), norādot, ka tas esot visnotaļ diskutabls un tiesību literatūrā esot norādīts, ka šāda regulējuma mērķis ir novērst iespējamus interešu konfliktus, kas, ņemot vērā solidāras atbildības principu, varētu rasties valdes vai padomes locekļiem, ja tie (nevis sabiedrības dalībnieki vai akcionāri) lemtu par prasības celšanu. Vienlaikus Evija Novicāne arī apšaubā skaidrojumu par šādu sabiedrības dalībnieku sapulces lēmuma *ratio legis*.²³ Šo rindu autors piekrit Evijai Novicānei tajā ziņā, ka apsvērumi par interešu konflikta novēršanu patiešām diezin vai būtu uzskatāmi par būtiskākajiem, kaut gan, protams, zināma nozīme ir arī tiem. Dalībnieku sapulces lēmuma *ratio legis* vairāk ir saistāms ar sabiedrības dalībnieku sapulces funkcijām. Proti, dalībnieku sapulce ir galvenais sabiedrības pārvaldes orgāns²⁴ un augstākā lēmējinstūcija.²⁵ Pirmām kārtām tas ir sakāms par sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulci, kas saskaņā ar Komerclikuma 210. panta otro daļu var izlemt faktiski jebkuru jautājumu par attiecīgo sabiedrību. Akcionāru sapulces funkcijas un iespējas šajā ziņā ir ierobežotākas, jo saskaņā ar Komerclikuma 268. panta pirmo un otro daļu akcionāru sapulce ir tiesīga izlemt tikai tos jautājumus, kas ir nodoti tās kompetencē saskaņā ar likumu. Tomēr arī akciju sabiedrības gadījumā tieši akcionāru sapulce ir tā, kuras ekskluzīvā kompetencē saskaņā ar Komerclikuma 268. panta pirmās daļas 3., 6. un 10. punktu ir lēmuma pieņemšana par sabiedrības darbības izbeigšanu vai turpināšanu, apturēšanu vai atjaunošanu vai par sabiedrības reorganizāciju, padomes (kas pēc tam ievēl valdi) ievēlēšanu un atcelšanu, kā arī grozījumiem sabiedrības statūtos. Tātad arī akciju sabiedrības gadījumā akcionāru sapulce ir tā, kas pieņem lēmumus svarīgākajos, izšķirošajos jautājumos un līdz ar to ir uzskatāma par akciju sabiedrības galveno pārvaldes orgānu un augstāko lēmējinstūciju.

Ņemot vērā šo sabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces lomu, likums nosaka tās jautājumu kategorijas, kuras to svarīguma dēļ katrā ziņā ir dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē. Šo jautājumu vidū saskaņā ar Komerclikuma 210. panta pirmās daļas 7. punktu, kā arī 268. panta pirmās daļas 4. punktu ir arī jautājums par prasības celšanu pret valdes un padomes locekļiem un sabiedrības ar ierobežotu atbildību gadījumā – dibinātāju vai dalībnieku, akciju sabiedrības gadījumā – revidentu vai par atteikšanos no prasības pret viņiem, kā arī par sabiedrības pārstāvja iecelšanu prasības uzturēšanai. Papildus jāņem vērā, ka sabiedrības valdes locekļi (domājams, ka tāds pats secinājums būtu izdarāms arī par padomes locekļiem) ir dalībnieku uzticības personas²⁶ un attiecīgi dalībnieku kompetencē ir lemt, vai šī uzticība ir attaisnota vai, gluži otrādi, pievilta. Ņemot vērā šos apsvērumus, var secināt, ka *ratio legis* dalībnieku sapulces lēmums par prasības celšanu

²³ Novicāne E. 2020, 29., 30. lpp.

²⁴ Müller K. J. The GmbH. A Guide to the German Limited Liability Company. 20. Auflage. Verlag C. H. Beck, Kluwer Law International, 2006, p. 39.

²⁵ Behrens P. (Hrsg.) Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung im internationalen und europäischen Recht. 2., völlig neu bearbeitete Auflage, Walter de Gruyter: Berlin, New York, 1997, S. 653.

²⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2. punkts.

pret sabiedrības valdes un padomes locekļiem, dibinātājiem, dalībniekiem un revidentu ir primāri saistāms ar šī jautājuma svarīgumu, kā arī valdes un padomes locekļa amata uzticības raksturu.

Protams, sabiedrības dalībnieku sapulce var pieņemt lēmumu par prasības celšanu, bet var arī nepieņemt vai arī noraidīt priekšlikumu celt prasību (arī tad, ja juridiski šāda prasība varētu tikt apmierināta). Citiem vārdiem, minētā sabiedrības dalībnieku (akcionāru) lēmuma pieņemšana ir viena no t. s. dispozivitātes principa (*der Dispositionsgrundsatz* – vācu val.) izpausmēm, kas tādējādi ietver tostarp gan prasības celšanu, gan arī procesuālo tiesību neizmantošanu pilnīgi vai daļēji. No dispozivitātes principa izriet arī atbildības uzņemšanās par savas izvēles sekām. Piemēram, ja persona ir izvēlējusies neizmantojot savas procesuālās tiesības, viņai ir jāuzņemas atbildība par savas izvēles sekām. Attiecīgi var norādīt, ja dalībnieku (akcionāru) sapulce (vai arī mazākuma dalībnieki) ir pieņēmuši lēmumu par prasības celšanu, bet nav šo prasību cēluši Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktajā termiņā, viņiem pašiem ir jāuzņemas atbildība par to, ka tādējādi tiek zaudēta tiesība celt prasību un prasīt zaudējumu atlīdzību no konkrētā atbildētāja vai atbildētājiem.

3. Iesaistīto personu intereses un to līdzsvarošana

Tiesību maģistre, tiesību zinātņu doktora grāda kandidāte Evija Novicāne norāda, ka prekluzīvo termiņu mērķis ir mudināt potenciālo prasītāju ātrāk celt prasību, lai nodibinātu tiesisko skaidrību pušu tiesiskajās attiecībās.²⁷ Šādam skaidrojumam var pilnībā piekrist. Tomēr nevar piekrist, ka šādas, pēc iespējas ātrākas skaidrības nodibināšana ir svarīga, piemēram, darba tiesību strīdīs, bet ne tik ļoti korporatīvajās attiecībās.²⁸ Iespējams, ka korporatīvajās attiecībās šāda iespējami ātrākas skaidrības nodibināšana nav tik svarīga, lai to uzskatītu par pašmērķi (kaut gan arī darba tiesiskajās attiecībās to diezin vai var uzskatīt par pašmērķi), tomēr tā ir neapšaubāmi svarīga. Nevar piekrist no Evijas Novicānes norādītā izrietošajam secinājumam, ka tieši valdes loceklim vai citam potenciālajam atbildētājam esot lielāka interese šādā tiesiskās noteiktības ātrākā sasniegšanā, bet šī interese neesot samērojama ar sabiedrības interesēm saņemt zaudējumu atlīdzību.²⁹ Jānorāda, ka vilcināšanās ar prasības celšanu, ja ir konstatēts šādas prasības celšanas pamats (ko var atspoguļot attiecīgs dalībnieku vai akcionāru sapulces lēmums), arī neatbilst sabiedrības interesēm saņemt zaudējumu atlīdzību. Tieši otrādi, ja tiek konstatēts pamats prasības celšanai, tieši sabiedrības interesēs ir celt šo prasību saprātīgi ātrā termiņā, lai iespējami ātrāk panāktu zaudējumu atlīdzību.

Evija Novicāne norāda arī: ja Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētais termiņš rada preklūziju, tas var veicināt, ka prasības celšana tiek ļaunprātīgi novilcināta, lai tādā veidā atbrīvotu valdes locekli vai citu potenciālo atbildētāju no atbildības.³⁰

²⁷ Novicāne E. 2020, 30., 31. lpp.

²⁸ Turpat, 31. lpp.

²⁹ Turpat.

³⁰ Turpat, 30., 32. lpp.

Arī profesors Jānis Kārkliņš, kā arī Edijs Brants norāda uz līdzīgu risku.³¹ Jāpiekrīt, ka šādi riski var pastāvēt, tomēr, vai pareizāk būtu, ja tiktu atzīts, ka šī termiņa nokavējums nekādi neietekmē prasības celšanas iespējas? Citiem vārdiem, vai nepastāv samērīgāki līdzekļi, ar kuriem iespējama prasītājs varētu efektīvi aizsargāt savas intereses, izvairoties no minētā termiņa nokavējuma? Autora ieskatā, šādi līdzekļi pastāv. Piemēram, prasītājs, lemjot par prasības celšanu, var uzdot pārstāvim (pārstāvjiem) regulāri (piemēram, reizi divās nedēļās vai reizi mēnesī) informēt par paveikto prasības celšanā, kas tādējādi ļaus prasītājam labāk sekot līdzi notiekošajam un lemt par papildu līdzekļiem, lai termiņš netiktu nokavēts, ja šāds risks rodas. Turklāt jāpiebilst, ka Evijas Novicānes, Jāņa Kārkliņa un Edija Branta paustās bažas faktiski lielā mērā ir saistītas arī bažām par termiņa ilgumu, tāpēc tās varbūt būtu risināmas no šāda skatpunkta (piemēram, apsverot termiņa pagarināšanu līdz 6 mēnešiem), nevis apšaubot šī termiņa kā prekluzīvā termiņa dabu.

Vēl profesors Jānis Kārkliņš un Edijs Brants norāda, ka lēmumam par prasības celšanu, protams, nav jābūt tik detalizētam kā prasības pieteikumam, tajā skaitā nav jānorāda precīzs zaudējumu apmērs, kā arī faktisko apstākļu izklāsts.³² Tam, protams, var piekrist. Tomēr tas nevar būt par pamatu, lai Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzēto termiņu neuzskatītu par prekluzīvu termiņu. Nemot vērā minēto dispozitivitātes principu, sabiedrības dalībnieku vai akcionāru ieskatam ir atstāts tas, kurā brīdī viņi uzskata prasības celšanas apstākļus par pietiekami noskaidrotiem, lai šo jautājumu varētu izlemt. Tāpat viņiem jāuzņemas atbildība, ja lēmums par prasības celšanu tiek pieņemts brīdī, pēc kura trīs mēnešu laikā prasības pieteikumu nav objektīvi iespējams sagatavot. Savukārt tajā apstākļi, ka pēc prasības celšanas lēmuma pieņemšanas atklājas vēl papildu pamati prasības celšanai,³³ autora ieskatā, problēma nepastāv. Proti, šādā gadījumā, ciktāl procesuālās normas to atļauj, prasītājs var papildināt gan jau esošo prasību, gan arī celt jaunu prasību.

Visbeidzot, Evija Novicāne norāda, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētā termiņa kā prekluzīvā termiņa izpratne nonākot pretrunā tam, ka Komerclikuma 169. panta piektā daļa prasības celšanai pret valdes un padomes locekļiem paredz piecu gadu noilguma termiņu.³⁴ Arī šādai nostājai nevar piekrist, un problēma šajā ziņā nav konstatējama. Pirmkārt, kā norādīts šī referāta pirmajā nodaļā, noilgums un prekluzīvs termiņš ir divi atšķirīgi tiesību institūti, un līdz ar to pretruna to starpā pat teorētiski ir mazticama. Otrkārt, pretruna nav konstatējama arī tādā ziņā, ka vispārīgi prasības celšana pret valdes un padomes locekli noilgst piecu gadu laikā, tomēr, kad dalībnieku vai akcionāru sapulce pieņem lēmumu par prasības celšanu, sāk tecēt trīs mēnešu prekluzīvais termiņš, kura laikā prasība ir jāceļ tiesā.

³¹ Kārkliņš J., Brants E. 2020, 15. lpp.

³² Turpat, 17. lpp.

³³ Turpat, 15. lpp.

³⁴ Novicāne E. 2020, 31. lpp.

Kopsavilkums

Noslēdzot šo referātu, autors kā būtiskākās norāda šādas atziņas:

1. Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētais trīs mēnešu termiņš ir uzskatāms par vienu no prekluzīviem termiņiem, kurus likums noteic tieši zināmu prasību celšanai tiesvedības kārtībā.
2. Nav atbalstāma Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētā trīs mēnešu termiņa nekritiska iztulkošana atbilstoši atziņām, kas ir paustas šī brīža tiesību doktrīnā par Vācijas Akciju likuma 147. paragrāfā paredzēto sešu mēnešu termiņu.
3. Tas, ka jautājums par prasības celšanu pret valdes un padomes locekļiem un sabiedrības ar ierobežotu atbildību gadījumā – dibinātāju vai dalībnieku, akciju sabiedrības gadījumā – revidentu vai par atteikšanos no prasības pret viņiem, kā arī par sabiedrības pārstāvja iecelšanu prasības uzturēšanai ir primāri nodots sabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē, ir primāri iztulkojams ar šī jautājuma svarīgumu sabiedrībai.
4. Sabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma pieņemšana par prasības celšanu ir viena no dispozivitātes principa izpausmēm, ko minētā sapulce var brīvi izlemt pēc saviem ieskatiem. Tomēr tas arī nozīmē: ja šāds lēmums ir pieņemts, bet prasība nav celta Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētajā termiņā, sabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulcei pašai par to arī ir jāuzņemas atbildība.
5. Komerclikuma 172. panta sestās daļas iztulkojums, kas paredz, ka šajā normā paredzētā termiņa nokavējums nerada nozīmīgas tiesiskas sekas, neatbilst ne tikai iespējamo atbildētāju interesēm saprātīgā termiņā panākt skaidru tiesisko attiecību noregulējumu, bet arī sabiedrības interesēm saprātīgā termiņā saņemt nodarīto zaudējumu atlīdzību.
6. Kaut arī Komerclikuma 172. panta sestajā daļā paredzētā prekluzīvā termiņa nokavējums rada negatīvas sekas sabiedrībai kā iespējamajam prasītājam, sabiedrībai pašai ir iespējams spert dažādus soļus, lai šī termiņa nokavējums neiestātos. Līdz ar to nav pamata apgalvot, ka šī termiņa atzīšana par prekluzīvu termiņu nesamērīgi ierobežotu sabiedrības intereses.